

Irodalom és közönség

(Egy könyvkereskedő megfigyelései.)

Irta: Wiesner Jakab

**A Petőfi-Társaság 1904. évi február hó 14-iki ülésén fölolvasta
Pósa Lajos.**

Budapest, 1904
Budapesti Hirlap nyomdája

Egy könyvkiadóhivatal műhelyében munkálkodva, csak természetes, hogy figyelmemet állandóan ébren tartja az a kapocs, amely az író és a könyvkiadó, a könyv és a közönség között fönnáll. Csak természetes, hogy ott, ahol az író egész munkássága testet ölt, hogy ott, ahol legelőször látnak napvilágot a kiadó és az író együttes alkotásai, - állandóan keresem, kutatom azokat az eszközöket, amelyek a könyv népszerűsítésére irányulnak.

Egy értékes könyv maradandó nyomokat hagy azon a téren, amelyért síkra száll s sokszor, igen sokszor, nagyobb szolgálatot tesz egy nemzet kulturájának, nyelvének, mint milliókat elnyelő hadsereg.

Már egy könyv is kiapadhatatlan forrása lehet az örök szépnek, tudásnak, a hitnek és szeretetnek, a hazafiságnak és nemzeti érzésnek. De mennyi kincset rejt magában egy kisebb, némi gonddal is összeválogatott házi könyvtár, amely valósággal otthonossá, meleggé teszi a legridegebb, a legüresebb lakást. És egész nemzetre, egész országra szór világosságot egy nagy nyilvános könyvtár. Egy ilyen könyvtár a szó legszorosabb értelmében temploma a kulturának és közművelődésnek.

Ami a tudós agyában kifejeződik, ami az író, költő lelkében megszületik, azt a könyv viszi át a közönségbe, a köztudatba. A könyv testet öltött megnyilatkozása a költő, az író lelkének, gondolatvilágának, szárnya az író és költő munkásságának. A könyv közvetítője a múltnak a jelennel és a jövővel. A könyv tartotta fönn számunkra a régmúltak remekeit, a könyv őrizte meg számunkra a múlt történelmét.

Mi volna az irodalom, ha hiányoznék belőle a görög és latin remekírók egész sora, mi volna az irodalom, ha hiányoznék belőle annak koronája: a biblia és gyöngyei, drágakövei: Dante, Shakespeare, Molière, Milton, Byron, Goethe, Petőfi, Madách, Jókai örök időre szóló alkotásai.

A történelmet az élet mesterének mondják, de volna e történelmünk, ha nem volna a könyv?

Csak amióta a könyv fogalma létezik, van összefüggő történelmünk. A régi emlékek, az ó-kori építészet maradványai, Egyiptom papyrus-tekercsei csak hiányosan őrizték meg a rég letűnt századok, kihalt nemzetek, birodalmak történelmét.

A régmúltat csak sejtjük; s egész könyvtárakat írtak már össze egy-egy vitás kérdés megvilágítására.

És ez még természetesebbé teszi, ha keresem azt a forrást, amely beleneveli, beleviszi a köztudatba a könyv kultuszát, a könyv szeretetét. És keresem nemcsak a könyvért magáért, nemcsak az író és könyvkiadó együttes érdekéért, hanem keresem a magyarság, a közművelődés, a tudományosság mélyen szántó magasabb szempontjaiból. Keresem azzal az egész lelkemet átható érzéssel, meggyőződéssel és lelkesedéssel, hogy a jó könyv a leghathatósabb eszköz a mindent átkaroló nemzeti érzés fejlesztésére s hogy nyelvünk, faji sajátosságaink, egyéni tulajdonságaink, műveltségünk, tudásunk bővítésére, erősítésére, olyan eszköz a könyv, amelyet semmiféle más tényezővel nem pótolhatunk.

Szinte életcélul tűztem ki magamnak, keresni azt a módot, amely rávezetne arra, hogy miképpen népszerűsítsük az irodalmat, a könyvet olyan módon, hogy az igazán közkinccsé váljék.

Bevallom, hogy nem találtam meg ezt a forrást s ha néha-néha közel is jártam hozzá, ez csak arra szolgált, hogy csüggedés nélkül újra keressem a könyv népszerűsítésének a módjait.

Divatossá lehet tenni a Dr. Nebántsvirágot, divatossá lehet tenni, hogy a kölni vizet italul használjuk, divatossá lehet tenni egy kifelé vagy befelé hajló kürtő kalapot, - divatossá lehet tenni, hogy a hölgyek sétatálcával járjanak s hogy ölebet huzzanak maguk után, - de könyvet divatossá tenni, az még nem sikerült senkinek sem, sem írónak, sem könyvkereskedőnek.

Pedig nem volna lelkesebb, szebb, olcsóbb, értékesebb divat a könyv szereteténél, az irodalom elismerésénél. Nincs szebb szobadisz a könyvszekrényénél s nincs szebb festmény egy nagy író, egy nagy költő arcképénél, nincs szebb asztaldisz egy szép könyvnél s nincs nemesebb, tartalmasabb szórakozás egy jó olvasmányánál és nincs olcsóbb divatcikk a könyvnél.

Két gyermek, egy leányka és egy fiu pörlekedtek, végre nagy haragosan azt mondja a fiu a leánykának: „Te Osztrigás Mici!” - Mire a leányka fitymálva odaveti a fiúnak: „Te Dr. Nebántsvirág!” - És ez a máskülönbén végtelenül bájos jelenet a leghűségesebb, legigazabb tükre a társadalmunknak.

A csodagyermeket, a Dr. Nebántsvirágot megnézni divatos, estéről-estére zsúfolt ház, mert azt meg kell nézni mindenkinek. A páholyokból üde leányarcok kandikáltak ki, - akad egy-kettő, aki pirult arccal a háttérbe vonult, de azért meg kell nézni a darabot. Dr. Nebántsvirág a színházban, a bálokon, a korcsolyatéren, a zsúrokon, a sajtóban, a lóversenyen, otthon és a különbség csak legfeljebb az, hogy egyszer Dr. Nebántsvirágnak, másszor A csodagyereknek hívjuk és harmadik esetben még A sötét kamra a címe.

De méltóztattak-e például, hogy a sok közül csak néhányat említsek, csak egyszer is beszélgetni a *Szelistyei asszonyok*-ról? Igaz ugyan, hogy a közmondás azt tartja, hogy az az igazi asszony, kiről nem beszél a krónika, de hát a *Szelistyei asszonyok* csak könyvcím. Mikszáth Kálmánnak egy végtelenül bájos, kedves, újabb könyve, amelynek minden sora egy-egy gyöngyszem, s az egész könyv egy gyöngysor. Csupa ötlet, csupa gondolat.

És hallottak-e csak egyszer is beszélni Gárdonyi Gézának egy kicsi kék könyvéről, *Az én falumról?* - Ugy-e bár nem. Hiszen kit érdekel a falu? Kit érdekel egy marék mezei virág, a színes, illatos, tarka, ezer virágú rét? Kit érdekel a falu levegője, - vagy modern nyelven kifejezve, a falu milieuje?

Ezt a milieut a maga romlatlanságával, szelidségével, idillikus csendjével és egyszerűségével varázsolja elének a szerző, költészetével, tollával, mint a napsugár, bearanyozva a falu népét, lakóját, a föld munkását.

Ebben a két könyvben több lélek van, mint ezer Dr. Nebántsvirág-ban és szívet fölvidító, főlemelő tartalmukkal, magyaros zamatjukkal megérdemelnék, joggal megkövetelhetnék, hogy minden igaz magyar házban ott legyenek. És sok, nagyon sok ilyen szép könyvünk van, a különbség csak az, hogy egyszer a *Szelistyei asszonyok* a címe és Mikszáth Kálmán írta, máskor meg *Kuruc dalok* és Endrődy Sándor írta.

Ha valaki egy pohár vizet ad nekünk, hogy szomjúságunkat csillapítsa, hálásan megköszönjük, de mikor jut eszünkbe, hogy megköszönjük az írónak azt az élvezetet, gyönyörűséget, amit egy költeményével, egy tárcájával, egy regényével vagy egy tudományos értekezésével szerez nekünk.

Hiszen csak természetes volna, hogy köszönettel, hálával forduljunk az íróhoz, ha a lelkünk szomjúságát csillapítja, ha egy derűs közleményével fölvidámít, fölvidít minket, ha egy szép tárcájával gondolatokat ébreszt bennünk, ha foglalkoztatja lelkünket, ha nemesebb irányba tereli egész énünket. Egy pohár vizet megköszönünk, de ki köszönte meg Mikszáthnak azt a lelki gyönyörűséget, amelyet például a *Szelistyei asszonyok* című könyvével szerzett az olvasónak. Pedig ez nem egy pohár, hanem egész forrása a szebbnél-szebb főlemelő

ötleteknek, gondolatoknak. És vajjon ki köszönte meg *Kiss József*nek azokat a gyönyörű költeményeket, amelyekbe egész lelkét írta bele, s amelyek olvasásába mindig belemerülünk, valahányszor a kezünkbe kerül ez a kis könyv.

Itt van *Ábrányi* Emil. Nincs az a hazafias ünnep: március 15., október 6. stb., stb., ahol az ő költeményeit ne szavalnák; mivel jutalmazta meg az ifjúság az ő lelke szárnyalását, amely millió szíveket hozott lázba, lelkesedésbe. Deresedő fejjel részesült csak abban a szerencsében, hogy költői munkásságának válogatott részeit kiadhassa.

Szegény *Reviczky* Gyula még ezt sem érte meg. Csak amikor meghalt, jelentek meg költeményei szép, egyöntetű kiadásban. Egész életén át házalt a verseivel, míg végre kiadót talált, s amikor kiadója akadt, nem volt vevője a könyvnek. Szegényen, nyomorúságban halt meg, de míg ő költeményeiben hosszúéletű, nagybecsű örökséget hagyott nekünk, amelyben még soká, nagyon soká fogunk gyönyörködni, mi ezt a drága örökséget sohasem jutalmaztuk meg, sem amíg élt a költő, sem a halála után.

Endrődy Sándort a sors különös kegyeltjének kell mondanunk, ő már életében gyönyörködhett költői munkásságának az összegyűjtött kiadásában. Őt is nagyon szeretjük, sőt büszkék vagyunk reá, a legnépszerűbb magyar költők egyikének tartjuk, de ne kérjük a kiadótól, hogy hány példány fogyott el a négykötetes összkiadásból? Pedig *Endrődy* Sándor tiszta, ideális, magyarlelkű poéta a szó legnemesebb, legigazabb értelmében.

S éppen most olvasom, hogy *Vajda* János összes költeményeiből nyolc esztendő alatt 43 példány kelt el. Pedig *Vajda* János irodalmunkban csudálatos fenséges egyéniségével egymagában áll, mint az üstökös. Minden sora, minden költeménye egy-egy fényes barázda, egy-egy mély nyom a magyar irodalomban, a melybe a lánglelkű költő egy egész élet szenvedelmét, a magyar poéta sorsát rajzolta bele.

Pósa Lajos egy egész gyermekirodalmat teremtett; a magyar gyermekirodalom újjászületése az ő nevéhez fűződik. Új irány, új csapások jelzik az ő működését ezen a téren. Munkássága a legkiválóbb magyar írókat ösztönözte arra, hogy ők is teljesen parlagon heverő gyermekirodalmunkhoz forduljanak. Összes olvasókönyveink tele vannak az ő költészetének a gyönygeivel, az ő munkásságának a gyümölcsével. Ki méltányolta *Pósa* Lajosnak ezt az úttörő, megbecsülhetetlen és egész nemzeti irodalmunkra mély hatással lévő munkásságát. Szinte érthetetlen és megmagyarázhatatlan az a közöny, amellyel az irodalom, egész nemzeti létünknek e legdrágább kincse iránt viseltetünk.

Csak természetes volna, hogy amikor egy szép költeményt olvasunk, vagy ha egy tárcában gyönyörködünk, hogy másnap siessünk a könyvesboltba az illető írónak többi munkáit is megszerezni. *Kiss József*nek *Simon Judith*-jával *Jászai Mari* valóságos diadallal járta be az országot. Egy nagy íróművész gyönyörű alkotása egy szavalóművészt inspirált és a hallgatók százezrei gyönyörködtek a két művész felséges alkotásában. Ugyebár az lett volna a természetes, az lenne a magától értetődő, hogy *Kiss József* költeményeiből százezrek keltek volna el. De ahogy *Ábrányi* Emil az elismerésből csak nemzeti tapsokban részesült és ahogy *Reviczky*-t még annyira sem honorálta az olvasóközönség, hogy még életében lehetővé tette volna költeményeinek a kiadását, úgy *Kiss József*et is csak *Jászai Mari*ban ünnepeltük s nem jutott eszünkbe, hogy a költőt a leglelkesebben akkor méltányoljuk, ünnepeljük, amikor könyveit beállítjuk könyvtárunkba, amikor szívünkbe zárjuk eszméit.

De hol van könyvtár? Kinek, minek a könyvtár? Hallgatni elmegyünk a szavalatot, a hangversenyt, igyekezünk a legdrágább helyet megszerezni, mert hiszen mit mondana a világ, ha nem tüntetnénk a társadalmi állásunkkal, a pénzünkkel, - de könyvet venni!? azzal nem lehet tüntetni, meg aztán nem is divat a könyv.

És menjünk vissza a multba. Fejtegessem-e, mi volt nekünk *Petőfi* Sándor?

Félistenünk, aki *Talpra Magyar*-jával fölrazta, az egész nemzetet tespedéséből. Ő volt szabadságharcunk egyik legnagyobb hőse, vértanuja. Mivel jutalmazta meg a nemzet a lánglelkű költőt, a szabadság vértanuját halhatatlan munkásságáért? Talán azzal, hogy harminc évvel halála után egy bronztömeget állított emlékének a Duna partjára, vagy talán azzal, hogy az ország szívében egy piszkos kis utcát az ő szent nevééről keresztelt el a főváros közönsége?

Mi volt nekünk Kölcsey? Mi volt nekünk Vörösmarty? Kölcsey a *Himnusz*-t, Vörösmarty a *Szózat*-ot teremtette meg nekünk. Ha semmi egyebet nem írtak volna, csak ezt a két költeményt, elég volna, hogy emléket a legnagyobb kegyelettel őrizzük, hogy oltárt emeljünk nekik ne csak az ország szívében, hanem mindenütt, ahol magyar szó járja.

Ez a két költemény imádsága a magyarságnak, amelyekkel épp úgy fejezi ki szomorúságát, gyászát, bánatát, mint ahogy kitörő, hazafias örömeinek és lelkesedésének is a *Szózat*, a *Himnusz* a visszhangja. Szimbóluma ez a két költemény a magyar nemzetnek, amelyben a magyarság egyéniségét, jellemét, imáját, egy szebb jövőben való bizakodását írta bele a két költő.

Mivel jutalmazták meg a két költőt? Kölcseynek még emléke sincs a fővárosban s Vörösmartynak is csak ötven esztendővel a halála után állítunk emléket.

Hogy miképpen becsülik meg más nemzetek az ő nagyjaikat, - arra csak egy példát említek meg:

Katániában, Szicília második fővárosában sétáltam, kalauzom egyszerre csak büszkén mutatja: ez a *Bellini* szobra, kissé tovább menve a *Bellini*-térre értünk. Van azonkívül Katániának *Bellini*-színháza s egy mellékutcában *Bellini*-emléktábla azon a házon, ahol Bellini született. S végül, mikor estefelé betértünk a Dómba, a templom egyik legszembeötlőbb oszlopánál *Bellini szárkőfálgját* aranyozták be a hunyó nap sugarai.

Mély meghatottság vett rajtam erőt, amikor megpillantottam ezt a szép márvány-síremléket. Meghatott a kegyeletnek, hódolatnak és tiszteletnek ez a megnyilvánulása, amely valósággal szentté avatta a nemzet nagy fiát. Pedig Bellini csak zenésze, muzsikusa volt az olaszoknak.

Kisfaludy Sándor a Himffy dalaival, Bessenyei György a színműveivel harcra kelt a magyar nyelv elnyomói ellen. Bebizonyították, hogy a magyar nyelv nemcsak a konyhába való, mint ahogy akkorában annak tartották, hanem irodalmi nyelv, amellyel éppen úgy kifejezhetni a szív, a lélek és az ész legfőbb gondolatait, érzelmeit, mint az akkor divatos, de nekünk idegen nyelveken.

De azért az ő idejükben sem méltatták, sem becsülték az irodalmat, mint ahogy manapság is a könyv - *nem divat*.

Az utolsó politikai törpeségnek, aki mint a pillangó, csak egy napig él, működésével többet foglalkozunk, mint a legértékesebb irodalmi termékkel. Ha a szeretve tisztelt képviselő úr a választókerületébe érkezik, bandérium fogadja s a fehér ruhás leánykák sem maradnak el.

Csak az irodalom nagyjainak nem jut se vezércikk, se bandérium, se fehér ruhás leányka.

Az állam támogatja a képzőművészeteket, a színművészetet, - de az irodalmat a legritkábban. Hogy az irodalom nem is igen szorult erre a támogatásra, hogy megél a maga lábán is, az bizonyos: hogy virul, fejlődik magától is, mint az erdei ibolya, azt sem kell bővebben fejtegetnem. És hogy ma már nem kell a hazafiságra, kegyeletre való hivatkozással a könyvre terelni az olvasó figyelmét, az is bizonyos, de mi volna akkor, ha az irodalom és a könyv szeretete a köztudatba menne át?

Mi volna például, ha egy-egy nagy írónk könyvét minden magyar ember elolvasná, megszívlelné? Mi volna, ha írónk, költőink munkáival díszítenék a házukat? Mi volna, ha a köztudatba mennének át Eötvösnek a gondolatai? Mi volna, ha a gyermek, az ifjúság lelkébe nagy írónk, nagy embereink eszméit plántálnók el?

Az volna, hogy egy új generáció fejlődne, áthatva idealizmussal, emberszeretettel, humanitással; egy új generáció támadna, áthatva mély hazafisággal, fajszeretettel, ifju tüzzel és lelkesedéssel; egy új generáció törne utat magának, fönnen lobogtatva a magyarság, a közművelődés, a tudományosság zászlaját.

És a könyv a közvetítője ezeknek az eszméknek és tanításoknak, az a könyv, amelyet nem becsülünk semmire, amelynek nem adunk helyet a házukban, az a könyv, amelyre nem jut pénz.

*

Budapest székesfőváros 40.000 koronát fizetett a millennium esztendejében egy festményért, de amikor arra került a sor, hogy folytassuk *Salomon Ferenc* nagy művét: *Budapest történetének* a megírását, akkor kicsinyes torzsalkodások, intrikák levétették ezt a kérdést a napirendről. Pedig 20.000 koronából kitelt volna a nagy mű s a kulturának, talán még a művészetnek is nagyobb szolgálatot tett volna a főváros, ha lehetővé teszi a nagy mű, Budapest egész történelmének a megírását, mint amikor kiszakít a főváros történetéből egyetlenegy lapot s azt festeti meg.

Kétségkívül nagyszabású, értékes alkotás ez a festmény, de a fővárosnak nincs kulturpalotája, nincs múzeuma, a Nemzeti Múzeum képtárának nem adhatja át, mert hiszen a főváros tulajdona, el van rejtve tehát a nagy kép a közönség szeme előtt s várunk egy újabb nemzeti kiállításra, amikor módjában lesz a fővárosnak újra bemutatni az ő saját külön képtárát.

És ilyen példát akárhányat hozhatnék föl, - az irodalom mindenütt a Hamupipőke szerepét játssza. A világért sem akarnám, hogy soraimat félreértsék. Magyar embernek nem lehet kifogása az ellen, ha a művészeteket támogatja az állam, a főváros; ez szent kötelességük, annál is inkább, mert igazán műértő közönségünk még nagyon kevés van s az államnak, a fővárosnak elől kell járni a jó példával. - De okkal-móddal!

Nem teszünk senkinek szolgálatot, mikor egy képet festetünk meg egy művésszel, azért nagy összeget fizetünk, aztán eldugjuk a képet, mintha szegyeznők vele magunkat! Ezzel se a művészet, se a kultúra nem nyert, - de igenis nagy nyereségére lett volna az irodalomnak a főváros széles vonásokban földolgozott történelme. A magyar főváros annyira a nemzet szívéhez nőtt, annyira igazán az ország szíve, hogy történelmének a megírása szinte föltétlen követelmény.

*

Néhány évvel ezelőtt a Petőfi-Társaságban fölmerült egy *Petőfi-ház* létesítése. Micsoda lelkes hangon fogadták ezt a kétségtelenül szép tervet és ötletet. A nagy lelkesedésben szinte azt hittük, hogy már építik is ezt a házat, egy szépirodalmi lap, az *Uj Idők* már tervezetet is csináltatott. Szalmatűz, szalmaláng volt ez a lelkesedés, mely föllobogott, elaludt, mint annyi sok más, szép és nagyratörő eszme.

Pedig nem utópia ez a terv, s ha a lelkek fölbuzdulását néhány tetre kész férfi munkássága követte volna, akkor épülne már a *Petőfi-ház*.

Nézzük csak, kedves hallgatóim. Figyeljenek, ime egy kalkulus. 9.000.000 magyar lelkű ember lakik Magyarországon, ha a 9.000.000-ból csak félmillió venne egy *Petőfi*-arcképet, egy-egy koronáért, megvolna a pénz a *Petőfi-házra*. Ez a kép szép volna, mert *Petőfi* lelke

ragyogna reánk róla s minden koronából egy félskorona maradna a Petőfi-házra, vagyis összesen 250.000 korona.

Fölvessem-e azt a kérdést, hogy van-e olyan magyar ember, aki szívesen nem függesztené Petőfi arcképét a szobájába, fölvessem-e azt a kérdést, hogy nem volna-e kötelessége minden magyar embernek, hogy Petőfi arcképével díszítse a házát.

És mégis utópia a *Petőfi-ház*, nem mert mintha nem volna félmillió magyar ember, aki nem adhatná ezt az egy koronát, hanem azért, mert hiányzik belőlünk az a mélyebb, gyökeresebb lelkesedés, amely tette sarkalna minket; azért, mert irodalmunk nagyjait nem becsüljük, mert a könyvet kerüljük, mert körülövezzük magunkat ezerféle izléstelenséggel, némely lakás egész múzeuma az izléstelenségnek, de Petőfi Sándor, Vörösmarty arcképe - sehol. Sem a házban, sem az iskolában, sem a kaszinóban, sem az olvasókörökben, - sehol, sehol.

*

Ott van a harminckét milliós országháza. Az egész épület kívül-belül tele van kőszobroc-kákkal, sajnos, a legnagyobb részük művésztelen kőfaragó munka és tele van ez az óriás épület freskókkal, falfestményekkel, de tudomásom szerint nincs egyetlen emléke az irodalomnak ebben a nagy palotában. Az egész épület körül van véve királyokkal, van ezek között nem egy név, amely sötétséget, rombolást és pusztulást jelent, de sehol semmi nyoma, hogy nem egy írónk volt, akik a legnagyobb államalkotóink között foglalnak helyet.

Ha igaz az, hogy nyelvében él a nemzet, aminthogy ez színarany igazság, akkor hol vannak Kisfaludy Sándor és Bessenyei György emlékei, akiket a magyar nyelv testőreinek is mondhatunk, akik egész életüket a magyar nyelvért való küzdelemben töltötték el, s hol vannak a magyar nyelv legnagyobb művészei, Petőfi Sándor, Arany János, s miért hiányoznak ebből a házból Vörösmartynak, Jókai Mórnak az emlékei. Valamennyinek a neve ragyogást, dicsőséget jelent nemcsak a magyar irodalom, hanem a magyar történelem egén is. Az ő nevük éppen úgy beletartozik a magyar nemzet történelmébe, mint más nagy államalkotóinké.

A harminckét millióból nem jutott egy kicsiny fülke sem az irodalomnak, pedig félmillióból már egész palotát lehetett volna emelni erre a célra.

*

Az irodalom iránti határtalan közönyösségnek a jele az a visszataszító eset, ami az ország-házában történt, néhány évvel ezelőtt. Jókai Mórról volt szó. Wlassics Gyula akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter beállított egy tételt a költségvetésbe, egy kisebb tiszteletdíjat Jókai Mórnak. Tette ezt az uriember tapintatosságával, diszkréten, izléssel, - de mi történt az országházában? Néhány nagyképű honatya tiltakozott ez ellen s olyan botrányt csaptak e dologból, mint a parvenü, aki nyilvános elismerést követel a koldusnak adott alamizsnáért.

Micsoda hálátlanság, micsoda lelketlenség szüli az ilyen izléstelenséget?!

Nem sikerült annak a néhány képviselőnek a sárba tiporni a Jókai nimbuszát, nem sikerült nekik leszorítani a költőt arról a piedesztálról, ahová a nemzet emelte őt, de sikerült nekik alamizsnára szoruló koldusként odaállítani azt a költőt, aki egy hosszú emberöltőn keresztül krózusként szórta lelkének a kincseit.

*

Kedves hallgatóim! Önök szórakozni jöttek s én egy sivár képet festettem meg önök előtt. Bocsássák meg ezt a bátorságomat, ezt a merészségemet. Talán nagyon is széles vonásokat használtam a kép megfestésére, - de engem a cél lelkesített s eltekintettem mindentől, hogy célokat, ha nem is érhetem el, legalább megközelítsem.

És noha sivár képet tártam önök elé, vannak ennek a képnek lélekemelő mozzanatai is... Fölemel minket az a tudat, hogy a nagy közöny, a nagy hálátlanság ellenére is fejlődik, napról-napra gazdagodik irodalmunk.

Szerencsére egy nemzet irodalmának a fejlődése nemcsak attól függ, hogy a nemzet fiai, leányai mennyire hálásak vagy hálátlanak az irodalom iránt.

Nemzetünk egész történelme, egész multja azt mutatja, hogy minden kornak megvolt a maga nagy alakja, a maga nagy írója.

Széchenyi István gróf, Kossuth Lajos, Deák Ferenc mellett ott volt Petőfi Sándor, Vörösmarty Mihály, Jókai Mór, akik egyformán vettek részt hazánk küzdelmeiben.

Vezérsillagaink voltak, akik szívük vérével, lelkük szárnyalásával a haza szolgálatában állottak. Egyik részük mély hazafiúi bölcsességgel, másik részük ifju tűzzel, lelkesedéssel vett részt a magyarság védelmében.

És a gondviselés a jövőben sem fog megfélekezni rólunk. Mindig lesznek íróink, akik a kor intő szózatát megértve, hévvel és lelkesedéssel, a szabadság, a magyarság, a fajszeretet zászlaját fennen lobogtatva előbbre viszik a magyar közművelődést, a magyar irodalmat.